

УДК.327:8 (2)

ҚЫТАЙ ХАЛЫҚ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ САЯСАТЫ

Беккожина Альбина Ербатыровна

Albina.ru.97@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУХалықаралық қатынастар факультетінің Аймақтану мамандығының 4-курс студенті, Нур-Султан, Қазақстан
Ғылыми жетекші – Қилыбаева П.Қ.

Аннотация: ХХІ ғасырда энергия ресурстары кез келген мемлекеттің дамуындағы маңызды фактор болып табылады. Осы себепті, ұлттық мүддені ескере отырып, энергетикалық саясатты іске асыру туралы мәселе әлемнің көптеген елдері үшін өзекті болып қала береді.

Осы тұрғыда Қытайдың энергетикалық саясаты бүкіләлемді дәрежеде сақталып, Қазақстан мен де ықпалдатықты орнатады.

Кілтті сөздер: ҚХР, энергетика саласы, ынтымақтастық, мұнай.Қытай Халық Республикасы үшін энергетикалық фактор мемлекеттің экономикалық қауіп сіздігінің маңызды бөлігіне айналды, өйткені ел қажетті энергетикалық ресурстардың 68,4% - ын импорттайды [1, б. 1]. Елдегі экономикалық өсу қарқынының бәсеңдеуіне қарамастан, Қытай әлемдік энергетикалық нарықтағы өз позициясын сақтап отыр: 2019 жылы қытайлық мұнай импорты тәулігіне 10 млн. баррельге рекордтық деңгейге жетті [1, б. 3]. Бүгінде Қытай басшылығының алдында бірқатар проблемалар тұр, олардың ішінде 1,4 млрд. тұрғынды энергия ресурстарымен қамтамасыз ету, себебі елдегі меншікті өндіру сұранысқа қарағанда баяу өсуде [2].

Мұндай шарттар оңтайлы энергетикалық стратегияны құруға ерекше талаптар қояды. Осыған байланысты, Қытай елдің энергетикалық нарығын тұрақтандыруға бағытталған шараларды тиімді қолдануға бағытталған.

Қытайдың энергетикалық стратегиясы мынадай міндеттерден тұрады: мұнай-газ шикізатының төмен бағасын сақтау, шет елдерден ҚХР-ға мұнайдың тұрақты жеткізілімін қамтамасыз ету, елдегі өз мұнайын өндіруді дамыту және энергетикалық ресурстар туралы ғылыми білім алу. Жалпы алғанда Қытайдың энергетикалық саясатының екі құрамдас аспектісін белгілеуге болады: ішкі аспект — экспорттаушы елдерге тәуелділікті азайту мақсатында ел ішіндегі энергия ресурстарына сұранысты тежеу; сыртқы аспект-көмірсутек шикізатын жеткізуші елдермен байланыстарды нығайту.

1980 жылғы реформалардан бастап Қытай өзін энергетикалық ресурстармен дербес қамтамасыз етуге бағытталған. Алайда, Қытай басшылығының осындай мақсатты қозғалысы ұзаққа созылмады. ҚХР нетто-импорттаушы елдерінің тізіміне кірген сәт келді, кейіннен энергия көздерімен өзін-өзі қамтамасыз етудің бастапқы жоспары энергетикалық ресурстарды ұтымды пайдалануға және елдің мұнай мен газ өндірудің сыртқы ареалдарына белсенді қатысуына ауыстырылды. Айта кету керек, соңғы 15 жылда Қытайда энергоресурстарға деген сұраныс қарқынды өсуде және мұндай жағдай көмірсутек шикізаты көздерін жеткізуді әртараптандыруды жүзеге асыруды талап етеді. Бұған көрнекі мысалдар-көмірсутектерді барлау және өндіру үшін Африкамен тығыз байланыс орнату, Қытай

компанияларын мұнай жобаларына тарту. Егер бұрын Қытай Таяу Шығыс елдерінен тұтынылатын энергияның 50% - дан астамын импорттаса, қазіргі уақытта ҚХР шикізатының басқа көздерін іздеу мақсатында бүкіл әлемдегі энергия тасығыштарды өндіру аймағын кеңейтеді. Атап айтқанда, ол Ресей, Қазақстан және Түркіменстанмен әріптестікке бағытталады. Керісінше, «жұмсақ күш», сондай-ақ экономикалық тетіктерді пайдалана отырып, қытайлық басшылық осы өңірдегі өз ұстанымдарын нығайту жоспарын дәйекті түрде жүзеге асырады. Қытайдың мұндай әрекеттері елдің энергетикалық саясатының құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады. Осыдан энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету Қытайдың халықаралық аренадағы рөлін арттыруға бағытталған жаһандық стратегияның бір бөлігі ретінде қарастырылатыны туралы қорытындыға келуге болады.

ҚХР құбырлар, жолдар, инвестициялық жобалар және достық қатынастар желісінің көмегімен қажетті инфрақұрылымды қалыптастыра отырып, әлемнің барлық қолжетімді аймақтарында әрекет етуге тырысады [3, б. 97]. Болжамдарға сәйкес, 2020 жылға қарай мұнайды тұтыну 2000 жылмен салыстырғанда 2-2,6 есе ұлғаяды, бірақ ресурстардың шектелуіне байланысты өндіру айтарлықтай ұлғаймайды. Мұндай тұтыну көлемі Қытайдың мұнай импортына тәуелділігін 55% — ға дейін арттырады (ең жоғары болжам бойынша-77% - ға дейін) [4].

Мұндай болжамға сүйене отырып, қытай үкіметі энергия ресурстарын тұтынудың өсу қарқынын тежеуге тырысады, заңнамалық деңгейде тиімді энергетикалық саясатты жандандырады. Мысалы, 2007 жылы Қытайда энергетика саласында өзекті мәселелерді қарастыратын «ақ кітап» бекітілді. Бұдан басқа, энергияның жоғары шығынын болжайтын жаңа жобаларды іске асыру кезінде қатаң бақылау жүзеге асырылады. «Жаңартылатын энергия» туралы Заңның негізінде қытай үкіметі жаңартылатын энергетиканы құру саласында ғылыми зерттеулер жүргізуді қаржыландырады. Қытай экономикасының жаңа болмысын ескере отырып жарияланған бірқатар құжаттар бар. Мысалы, 2014-2015 жылдары «Энергетиканы дамыту стратегиясы (2014-2020)», «Қытай өндірісі 2025» атты құжаттар шығарылды. Бұл белгіленген құжаттар ҚХР-ның 13-ші бес жылдық жоспарының (2016-2020 жж.) маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

«13-ші бесжылдық» — бұл Қытайда «жаңа экономикалық жағдайлар» дәуірінде қабылданған бірінші бес жылдық жоспар. «Жаңа экономикалық жағдайлар» - экономиканың құрылымдық өзгерістерімен және экономикалық өсу қарқынының бәсеңдеуімен байланысты объективті шындық. Алайда экономиканың өсу қарқынын тұрақты « орта жоғары » деңгейде ұстап тұру, экономика құрылымын жетілдіру күрделі міндеттер болып табылады. Бірақ мұндай міндеттер қойылады. Бұл «Қытай арманының» негізі болып табылады — елдің алдағы жүз жылға арналған ауқымды даму жоспары [5].

Энергетикалық саясатты іске асыру мақсатында Қытай 2001 жылы «сыртқа шығу» стратегиясын жариялады, сол арқылы қытайлық инвестициялық компанияларға шетелдік мұнай жобаларына жол ашты. Қазір Қытай энергетика секторында Sinopec (Қытай мұнай-химия корпорациясы), CNPC (Қытай ұлттық мұнай корпорациясы) сияқты мемлекеттік компаниялар жұмыс істейді, олар мұнай мен газды барлаумен, өндірумен, тасымалдаумен, жеткізумен және өндеумен айналысады. Қытай мұнай компанияларының шетелдік қызметі қарыздардың, несие желілерінің, қару жеткізудің көмегімен қолдау табады, бұл Қытайға мұнай өндіруші елдер үкіметтерінің орналасуын азайтуға және мұнай ресурстарына артықшылық қол жеткізуге көмектеседі. Өзін одан әрі экономикалық өсу үшін қажетті энергетикалық ресурстармен қамтамасыз етуге ұмтыла отырып, Қытай бірден екі маңызды геосаяси міндеттерді шешеді: 1) өзінің экономикалық қуатын қарқынды арттырып, осылайша тек өңірде ғана емес, әлемдік кеңістікте да елеулі геосаяси ойыншы бола отырып, қазіргі әлемдегі қаржы-экономикалық ресурс — бұл, бәлкім, басты геосаяси ресурс; 2) өзінің геосаяси әсері мен беделінің географиясын кеңейтеді, яғни мұнай мен газды экспорттаушы елдерде оң беделге ие болады, тек сатып алушы мәртебесінің есебінен ғана емес, сонымен қатар осы елдерде бірлескен кәсіпорындар құрады, ірі энергетикалық жобаларға инвестиция салады, жеңілдікті кредиттер береді [6, б. 1-2].

ҚХР-ның энергия тасымалдаушы елдермен энергетикалық өзара қарым-қатынасының мынадай негізгі бағыттарын белгілеу қажет: өзінің географиялық орналасуына байланысты

Қазақстан мен Ресей Қытай үшін басым елдер болып табылады, одан кейін Таяу Шығыс елдері жүреді, сонымен қатар Қытай Африка мен Латын Америкасына ерекше қызығушылық танытады. Қазіргі кезде жоғарыда көрсетілген елдер мен өңірлер тарапынан Қытай корпорацияларын энергетикалық ресурстарды барлау мен өндіруге жіберу жөніндегі бірқатар іс-қимылдар жүзеге асырылуда. Осылайша, Пекин өңірлік кен орындарының үлесін және энергетика саласында жұмыс істейтін көптеген әлемдік компаниялардың акцияларын сатып алуда, бұл Қытай басшылығына мұнай мен газды экспорттаушы елдермен байланыс орнатуға мүмкіндік береді. ҚХР-ның энергетикалық ресурстар тұрғысынан әлемнің әлеуетті өңірлерімен өзара тығыз байланысты қарым-қатынасын бағалай отырып, АҚШ-пен өзара тәуелді қарым-қатынастарды атап өту маңызды.

Құрама Штаттардың көмірсутектер импортына тәуелді болуына қарамастан, Америка үкіметі ішкі өндіруге, мысалы, сланец технологиясын пайдалана отырып, негізгі акцент жасайды. Сонымен қатар, өз аумағында энергетика саласында Қытаймен жасалатын барлық мәмілелерді бақылауға тырысуда. Энергоресурстардың ішкі қорларының шектеулілігі АҚШ пен ҚХР өзінің күш-жігерін мұнайдың, газдың, сирек металдардың немесе жасыл технологиялардың басқа балама көздерін іздеуге жұмсауға мәжбүр етеді, бұл ретте екі мемлекет энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі өзінің жеке тұжырымдамаларын ұстанады. Өзара интеракция барысында табиғи қайшылықтар пайда болады. Соңғы уақытта Вашингтон тарапынан «Шексіз бизнес» қағидатына негізделген Қытай саясаты сынға ұшырауда. Осы қағидатқа сәйкес қытай әлемдік нарыққа сүйенудің орнына шикізат пен энергия ресурстарының продуценттерімен тікелей қандай да бір елдермен іс жүргізуді қалайды. Сонымен қатар, Қытай өзінің қатысуын нығайта түседі және АҚШ әкімшілігі «шеттетілген» ел ретінде қарайтын елдермен ынтымақтастықты күшейтеді, бұл Вашингтонда наразылық тудырады [7].

АҚШ-қа қатысты Қытай көмірсутегі саясатының ерекшелігі америкалық сланец нарығына кезең-кезеңімен ену және Chesapeake Energy сияқты ірі энергетикалық компанияның активтерін сатып алу болып табылады. Осыдан айта кету керек, бұл ірі қаржы шығындарына алып келді, өйткені мұнай бағасы барреліне 40 долларға дейін төмендеді, бұл сланец мұнайын рентабельді емес етеді.

Бұл тақырыпты зерттеу барысында қытай энергетикалық саясатындағы негізгі қайшылықтарды да ескеру маңызды. Қытайдың өсіп келе жатқан энергетикалық қажеттілігі аясында негізгі қарама-қайшылық импортты өсіру әлеуетімен энергия ресурстарын өндірудің ішкі мүмкіндіктерінің сәйкессіздігінен тұрады. Бұл қайшылық күрделі макроэкономикалық (бағалық) және экологиялық ортада бар.

Бірінші жағдайда газ бен электр бағасының бағасын қоса алғанда, ОЭЖ құрылымында баға саясатын реформалау қажеттігі туралы сөз болып отыр. Екіншісінде-көптеген ЖЭС-да көмірді пайдаланудан қалдықтардың жаппай шығарылуына байланысты жергілікті (әсіресе солтүстік-шығыс Қытай провинцияларында) экологиялық апаттардың болуы. Қытай бұл экологиялық лас, бірақ арзан энергия тасығыштың кепіліне айналды [8].

Келесі сұрақ-көмірді тұтыну. Қазіргі уақытта Қытайдың энергия тасығыштарын тұтынудың 66% - ы бірқатар артықшылықтары бар көмірге келеді: ол салыстырмалы түрде арзан және тікелей елде өндіріледі. Алайда оны пайдаланудың экологиялық салдары ҚХР басшылығының алаңдаушылығын тудырады. Сондықтан оның энергия көздерінің жалпы көлеміндегі үлесін 2020 жылға дейін газ бен мұнайды тұтынуды ұлғайту есебінен 8% - ға қысқарту шешілді [9].

Тұтастай алғанда Қытайда «энергия тиімді қоғам» құруға бағытталған саясат іске асырылуда және 4 негізгі құрамдас бөлікті қамтиды: өнеркәсіп құрылымын оңтайландыру; салық салу және баға белгілеу жүйесін жақсарту; ғылыми-технологиялық деңгейді арттыру; бақылау және басқару жүйесін жақсарту. Энергия үнемдеудің негізгі шаралары ретінде келесі бастамалар ұсынылды: – көше жарығын және ғимараттарды жарықтандыруды шектеу,

жеке автокөлікті, лифттер мен эскалаторларды, бір рет қолданылатын заттарды, оның ішінде ыдыстарды пайдалану; үй – жайлардағы температуралық режимді бақылау (кондиционерлер мен ауа жылытқыштарын пайдалануды шектеу); – тұрғын үй ғимараттарын салуға қолданылатын өңірлік энергия үнемдейтін стандарттарды енгізу; - энергия үнемдеу және энергия тиімділігі бойынша статистикалық есептілікті қатайту және т.б. [10].

Бүгін жаңа экономикалық реализация жағдайында Қытай энергияның экологиялық таза түрлерін өндіруді ұлғайтуды, стратегиялық резервтер құруды, энергетикалық ресурстар көздерін әртараптандыруды және т.б. көздейтін оңтайлы энергетикалық саясатты жүзеге асыруға ерекше мән береді. ҚХР энергетикалық саясатындағы мұндай тәсіл мұнай мен газды жеткізуші елдермен энергетикалық дипломатияның көмегімен, өз кезегінде халықаралық аренадағы энергетикалық мәселелерді шешуге қолданылатын сыртқы саясаттың көптеген құралдарынан тұратын тікелей екіжақты өзара іс-қимылды білдіреді. Осы тәсілді іске асыру энергетикалық және экономикалық мекемелердің практикалық қызметінде көрініс табады. Сондай-ақ, Қытай үшін энергия ресурстарын тасымалдау саласындағы әлеуетті шақыруларға назар аудару маңызды. Реформалар және ашықтық саясатын жүргізу басталған уақыттан бастап Шығыс приморский ауданы Қытайдың саяси-экономикалық бағытының басты объектісі болып табылады. Тәжірибе көрсеткендей, реформалаудың осы моделі Қытай экономикасының жылдам өсуін ынталандырумен қатар, елдің ішкі аудандары арасында, әсіресе Шығыс-теңіз және Батыс-континентальды аудандар арасында әлеуметтік-экономикалық өмірде теңдестірілмеген қарым-қатынас жасады. Батыс-континентальды ауданның дамуы тарихи міндет және үкіметтің жоғары назарының көзі болып табылады, ел үшін басым бағыт болып табылады [11].

Бұл жерде елдің батыс-континенттік ауданында энергетика экономикалық дамудың болашақ локомотиві ретінде қарастырылатынын атап өту қажет.

Қорытындылай келе, мынандай түйін жасауға болады: Қытай, ірі энергия тұтынушылардың бірі ретінде, қазіргі уақытта сыртқы әлеммен тығыз байланыста. Экономиканың өсуінің бәсеңдеуіне қарамастан, өзінің күшеюіне байланысты қытайлық басшылық ұлттық мүдделерді ескере отырып, елдің энергетикалық саясатын мүмкіндігінше тиімді іске асыруға тырысады. Қытай мұнай мен газды экспорттаушы елдерге өзінің әсерін күшейту және энергетикалық ресурстарға тікелей қол жеткізу үшін осы елдерге инвестиция беру және жұмсақ күш саясатын пайдалану арқылы ықпал етуге тырысады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Замедление экономики Китая не приведет к снижению импорта нефти и газа//URL: https://news.rambler.ru/asia/41861584/?utm_content=rnews&utm_medium=read_more&utm_source=copylink
2. Население Китая//URL: <https://countrymeters.info/ru/China>
3. Матвеев Д. В. Энергетическая безопасность Китая в начале XXI века. Вестник Томского государственного университета, 2011 г. № 350, С.97.
4. Бергер Я. Об энергетической стратегии Китая // Московский центр Карнеги. URL: <http://https://iq.hse.ru/news/177844021.html>
5. Энергетическая революция и разработка плана по энергоресурсам в рамках 13-ой пятилетки, 2015 г. URL: http://ru.theorychina.org/xsxy_2477/201511/t20151110_330947.shtml
6. Лебедева Т. П., Мраморова И. М. Энергетическая безопасность Китая как геополитическая проблема. Государственное управление. — Эл.вестник, 2010 г. № 24, С. 1–2.
7. Шелига М. Китайско-американские отношения в области энергетики: сотрудничество и противоречия. Потенциал современной науки, 2014 г. — № 4, С.47.
8. Лузянин С. Энергетическая стратегия Китая: бонусы и ловушки. — М: МГИМО, 2013 г. URL: <http://mgimo.ru/news/experts/document235443.phtml>

9. Рощепий И. Проблемы в китайской экономике — это проблемы России // Политическая Россия — Общественно-политический интернет-журнал, 2016 г. URL: <http://politrussia.com/ekonomika/zamedlenie-rosta-kitayskoj-315/>
10. Белогорьев А. М. Энергетическая стратегия Китая и российский газ. Академия энергетики, 2012 г. № 1(44), с. 41.
11. “认清形势，明确任务，不断开创深入实施西部大开发战略新局面”—2012 年国家发展改革委西部大开发工作会议在云南昆明召开 URL: http://www.sdpc.gov.cn/xwfb/t20120222_462948.htm [“Ren qing Xing shi, Ming que Ren wu, Bu duan Kai chuang Shen ru Shi shi Xi bu Da kai fa Zhan lue Xin ju mian” — 2012 nian Guo jia Fa zhan Gai ge Wei Xi bu Da kai fa Gong zuo Hui yi zai Yun nan Kun ming Zhao kai. URL: http://www.sdpc.gov.cn/xwfb/t20120222_462948.htm].